

Ivo Samson, RC SFPA

Málokedy s stáva, že slovenské politické strany sa zhodnú v otázke, ktorá sa týka zahraničnej politiky. V otázke tzv. Ahtisaariho plánu, ktorý Kosovo poskytuje nezávislosť de facto, sa slovenské politické strany zhodli. Plán, ktorý by viedol k nezávislosti Kosova, odmietajú. Toto územie, nad ktorým už Srbsko dávno nemá žiadnu moc, je od vojny v r. 1999 pod správou OSN a pod ochranou jednotiek KFOR, teda misie vedenej NATO na základe rezolúcie BR OSN. Kosovo je teda protektorát OSN a stále platné označenie „srbská provincia“ je len formálne.

Stredná Európa a Kosovo

Ivo Samson

Na Slovensku vyvolal Ahtisaariho plán malé zemetrasenie na politickej scéne. Po počiatočných vyhláseniach niektorých predstaviteľov vlády a parlamentných vládnych strán, že plán je možné odobrať, sa na jeho odmietnutie fakticky zhodli všetky slovenské strany, podporila ho iba Strana maďarskej koalície. Problematika Srbska je na Slovensku emocionálnou záležitosťou, čo bolo vidieť aj na jar 1999, keď NATO zaútočilo proti Srbsku („bývalej Juhoslávii“). Slovenskú verejnosť vtedy takmer vôbec nezaujímali zverstvá srbských polovojenských jednotiek a bezprecedentné vyhánanie kosovských Albáncov. Zabudla na to, že podobné zverstvá srbskí ozbrojenci páchali aj proti moslimom v Bosne a predtým aj proti starým, dobrým rímskokatolíckym Slovanom – Chorvátom. A tak sme v lepšom prípade počuli štandardné, dialektické pokrytectvo: násilie na Albáncoch je treba odsúdiť, ale za to si „môžu Albánci sami“! Sú to predsa teroristi. Dôkaz, že milión vyhnaných a ponižovaných civilistov vrátane detí a tisícok mŕtvych boli teroristi, neexistuje. Ani nemôže. Je to blud a veľmi zbabelé tvrdenie. Na argument, že Albánci majú právo na nezávislosť rovnako ako Slováci pár rokov predtým, sme zasa počuli, že „to je niečo iné“. A ono to niečo iné naozaj je. Slovákov Česi do samostatnosti museli nútiť (dokonca vtedajšieho premiéra SR takmer presvedčali, že samostatné Slovensko bude o tri roky Švajčiarskom), ale Albáncov začali Srbi najprv utláčať, potom zabíjať a nakoniec na nich poslali celú armádu, ktorá začala vojensky kryť kolosálnu etnickú číстку. Napriek tomu sa časť Európy úplnej samostatnosti Kosova bojí. Ak odmyslíme demagogické argumenty typu „je to návod pre maďarské iredenty v regióne“ alebo „o Albáncoch v Kosove predsa nebudú rozhodovať Albánci, ale Srbi!“), v neprospech samostatnosti Kosova hovorí aj celý rad strategických pochybností. Ak zmena hraníc v Strednej Európe určite nehrozí, na Západnom Balkáne áno. Koniec koncov, prvýkrát od rozpadu troch komunistických etnických federácií (ZSSR, Juhoslávia, Československo) vzniká nový štát, ktorý za sebou nemá tradíciu federatívnej republiky. Po Albánsku a Bosne to bude už tretí štát s moslimským obyvateľstvom a stane sa zrejme členom (ako Albánsko) alebo pozorovateľom (ako Bosna a Hercegovina) Organizácie islamskej konferencie. A navyše je tu strašiak koncepcie „Veľkého Albánska“, keďže v susednom Macedónsku žije počtom stále silnejšia albánska menšina. Mimochodom, Albánci sú v celej Európe národom (iste, ak nerátame Rómov – tým ale vlastný štát nehrozí), ktorý ako jediný dosahuje výrazné demografické prírastky.

V najbližších mesiacoch teda môžeme čakať emocionálnu a zrejme aj iracionálnu diskusiu na Slovensku aj v niektorých iných európskych krajinách. Každá z nich môže mať iné motívy na opatrnosť voči plánu na samostatnosť Kosova. Poľsko sa napr. môže obávať precedensu zmeny hraníc po druhej svetovej vojne, Španielsko motivácie pre svoje autonómne menšiny, Rumunsko či Grécko môžu so Srbskom spájať kultúrno-náboženská vzájomnosť a Rumunsko ešte aj obava z maďarskej „iredenty“, Slovákov okrem maďarskej karty slovanská vzájomnosť, Bulharov náboženská aj etnická blízkosť. Jednoducho, diskusia nebude len vecná a bude sa siahť po hmle národných mýtov a na ich základe aj určovať, kto „má pravdu“.

„Kto má pravdu“ v Kosove?

Najnezmyselnejšie hľadanie pravdy by bolo pátrať po tom, kto „bol v Kosove prvý“. Oba národy, Srbi aj Albánci, majú k dispozícii stovky nemúdrych historikov ovešaných najťažšími akademickými titulmi, ktorí budú mávať tu prosrbskými, tu „ilýrskymi“ historickými teóriami, aby dokázali, že Kosovo patrí im. Okrem toho, tvrdiť, že nejaký národ má právo na nejaké územie preto, že tam „bol skôr“, je v tomto a v množstve iných prípadoch v rozpore so súčasnou realitou. Ide navyše nie o akési právo prvorodeného národa, ale v lepšom prípade len o jeho predkov, predchodcov, v horšom prípade o príbuzné „kmene“. Národ, ako ho chápeme dnes, je novodobým konštruktom a argumentovať právom „pôvodnosti“ by znamenalo preorať celé svetové dejiny. Ak napr. Íri alebo Nemci považujú Keltov či Kvádov za svojich predkov, potom by si Írsko a Nemecko mali nárokovať právo na Slovensko? Ich vzdialení predkovia tu totiž boli pred Slovanmi. Ak si dnes niektorí ultrasionisti nárokujú územie časti Egypta či Jordánska preto, že je to „historická židovská Palestína“, môžu mať pravdu, lenže to nič nemení na skutočnosti, že tam už žije niekto iný. A obrátene, ak Arabi predkladajú svoju „kanánsku teóriu“ a tvrdia, že boli v Palestíne už pred Židmi, je to síce pekné (aj keď nie vierohodné), ale nekorešponduje to s dnešnou realitou. Dnes v tejto časti historickej Palestíny žije už šesťmiliónový národ, ktorý zažíva veľmi silný prirodzený demografický („neprišťahovalecký“) rast.

„Pravda“ o Kosove je často o tom istom. Aj legendárna bitka na Kosovom poli v r. 1389, pri ktorej sa balkánski kresťania postavili expandujúcemu islamu v režii otomanských Turkov, je opradená mýtmi. Ako argument „proti Albáncom“ je navyše dvojsečný: Albánci sa totiž – vtedy ešte ako kresťania – zúčastnili pod srbským kniežat'om Lazarom na obrane Kosova proti Turkom. Že neskôr prestúpili na islam, nie je nijakým zločinom a dnešná tolerantná Európa im to ťažko môže predhadzovať ako historickú vinu. Nie je teda dôležité, čo sa dialo na Kosovom poli v 14. storočí, rozhodujúce je, že v Kosove dnes žijú Albánci (podľa odhadov okolo 85%) a Kosovo je ich vlasť: tam sa narodili, tam ležia hroby ich predkov, tam žijú. Sú tam doma. A čo je ešte závažnejšie, so Srbmi už nechcú v jednom štáte žiť. Iné nás preto musí zaujímať – totiž udalosti, ktoré sa stali pred našimi očami v ostatných rokoch a ktoré nie sú súčasťou mýtov.

Nepriateľstvo na život a na smrť

Ak si zhrnieme fakty, potom nám vyjde niekoľko nasledujúcich zistení, ktoré by nemali byť veľmi sporné:

Po prvé, albánski nacionalisti požadovali už v 70. rokoch minulého storočia, aby Belehrad uznal Kosovo ako federatívnu republiku v rámci socialistickej Juhoslávie. To však Srbi chápali (veľmi správne) ako prvý krok Albáncov k budúcej nezávislosti Kosova. A odmietli. Nielen to, časom zrušili kosovským Albáncom aj status autonómie v rámci Srbska.

Po druhé, po čas 70. a 80. rokov sa podiel Albáncov na obyvateľstve Kosova rapídne zvyšoval a z predchádzajúcich zhruba 65% dosiahol v 90. rokoch až 80%. Nie preto, že by sa do Kosova sťahovali Albánci z Albánska. Bolo tomu tak preto, že vitalita Albáncov (ich demografický rast) je v Európe rekordná a konkuruje populačnému prírastku Rómov (tí nás v tomto prípade však nezaujímajú, pretože nemajú vlastný štát a ani im zrejme nijaký nehrozí). Srbská populácia v Srbsku aj v Kosove v tomto smere, naopak, stagnovala. Vyčítať však Albáncom vysokú pôrodnosť (to sa, podobne ako v prípade Rómov deje aj na Slovensku dosť vulgárnym spôsobom) je zvrhlé. Administratívne obmedzovať taký trend je v rozpore nielen s elementárnymi ľudskými a menšinovými právami, ale aj s tou najobyčajnejšou ľudskou etikou.

Po tretie, v r. 1986 vydala srbská Akadémia vied memorandum, v ktorom varovala pred rozpadom juhoslovanskej federácie na voľnejší zväzok. Kosovskí Albánci sú v tomto memorande nepriamo označovaní za parazitov, čo vyplýva z toho, že životná úroveň v Kosove a ekonomický prínos Albáncov pre Juhosláviu boli najnižšie v celej federácii. Politická garnitúra na čele so Slobodanom Miloševićom toto memorandum potom jednoznačne zneužila pre autoritatívny mocenský nástup.

Po štvrté, Milošević, v tom čase ešte nie prezident, ale už predseda Zväzu komunistov Srbska, navštívil v r. 1987 hlavné mesto Kosova. V Prištine tlačeny rozhevanými Srbmi, ktorí sa cítili (a určite aj právom) od Albáncov napádaní a tiež ponížovaní, vyriekol nešťastnú vetu, ktorí dnes mnohí považujú za začiatok tragédie tak kosovských Albáncov, ako aj Srbov: „Nikto vás nebude biť“ (iná verzia znie „Nikto nebude biť tento národ“). Vojnová sekera bola vykopaná: defenzívna srbská populácia, ktorá strácala privilégiá moci, sa mohla plne spoľahnúť na centrum v Belehrade.

Po piate, pri príležitosti 600. výročia bitky na Kosovom poli v r. 1989 odštartoval Milošević „boj o Kosovo“. Vynieslo ho to na najvyšší post, stal sa prezidentom. Moc v Kosove (polícia, súdnictvo, správne úrady) vykonávala srbská menšina, keďže Albánci vyhlásili politiku občianskej neposlušnosti. Bola v tom čase nenásilná: paralelné školy, nezávislé inštitúcie vrátane ilegálneho parlamentu. Svet ho síce neuznával (najmä v USA mala vtedy celistvá Juhoslávia jednoznačnú podporu), ale tento parlament vypísal referendum (ktoré tiež svet neuznal). Účasť na ňom bola údajne 80%, z ktorých sa 98% vyslovilo fakticky za nezávislosť Kosova. Tieto

údaje sa nedajú overiť, ale je jasné, že priepasť medzi vládou v Belehrade a miestnymi Srbmi na jednej a kosovskými Albáncami na druhej strane bola tak veľká, ako nikdy predtým.

Vojny na pokračovanie

To, čo sa potom začalo diať s Juhosláviou ako celkom patrí k čiernej more dejín Európy po skončení Druhej svetovej vojny. Srbsko odmietlo rešpektovať nezávislosť Chorvátska na území jeho pôvodnej federatívnej republiky a viedlo proti svojmu susedovi krvavú vojnu. Keďže vojna sa viedla na území Chorvátska, kde, žiaľ, dochádzalo k masovým stratám na životoch civilov, Srbsko bolo kritizované ako agresor a pôvodca krviprelievania. Srbi však vojnu prehrali. Nie azda preto, že by vtedy zasiahlo NATO ale len a len vďaka vôli Chorvátov a ich vysokej bojovej morálky, ktorá si získala sympatie aj u mnohých európskych vlád. Chorváti jednoducho nechceli žiť so Srbmi v jednom štáte podobne ako Slovinci, ktorí sa „odtrhli“ ako prví. Potom prišla Bosna so svojimi masakrami. Desiatitisíce mŕtvych civilistov, desaťtisíce utečencov. Tu už vina jednoznačne padala na srbskú stranu, najmä po Srebrenici a masacre vyše siedmich tisícok jej obyvateľov (mužov). Paralela napr. k Lidiciam tu bola plne na mieste a moslimovia jednoducho nezabudnú. Nielen na zverstvách bosenských Srbov, ale ani na nečinnosti Európy. V Bosne však nakoniec predsa len zakročilo NATO a ďalšia Srebrenica sa už nekonala.

Lenže onedlho prišlo na rad Kosovo. 16. januára 1999 objavili telá 45 albánskych civilistov v kosovskom Račaku. Komisia OBSE dospela k názoru, že masakru spáchali „srbské sily“. Kosovo vrelo a známa kosovská povstalecká organizácia UCK (Kosovská oslobodenecká armáda), ktorá už predtým prešla na ozbrojený spôsob boja, sa stala v očiach Albáncov hlavným garantom ich bezpečnosti. Obeťou nenávisti a teroristických aktov sa stávali už nielen predstavitelia srbskej represívnej moci v Kosove, ale čoraz viac aj srbskí civilisti. Pokus medzinárodného spoločenstva o dohodu medzi Belehradom a opozíciou v Kosove v známej a neúspešnej dohode z Rambouillet (on to bol skôr medzinárodný diktát) zlyhal. Milošević ju odmietol a urobil navyše osudovú chybu. Poslal srbskú armádu do Kosova. Nie však preto, aby bojovala proti UCK a chránila miestnych Srbov alebo preto, aby skrotila srbských polovojenských ozbrojencov a zabránila ďalším masakrom Albáncov, ale aby napomáhala vyhnaníu dvojmiliónového národa zo svojho územia! Niečo, čo má historickú obdobu azda len v časoch druhej svetovej vojny a vo vyhánaní Čechov, Krymských Tatárov a iných národností ZSSR z ich domoviny.

Tu už nemohla EÚ mlčať a na jej veľkú úľavu začala Aliancia vojenskú operáciu proti bývalej Juhoslávii. Túto vojnu Srbsko nemohlo vyhrať – bojovalo tak proti NATO, ako aj proti vysoko motivovaným albánskym povstalcem v Kosove. Srbsko kapitulovalo so stratou cti. Boli zdokumentované masakry tisícok Albáncov vrátane tých najnevinnejších, ktorých zväčša povraždila srbská polovojenská soldateska. Čo horšie, príslušníci srbskej menšiny v Kosove, ktorá sa (akokoľvek oprávnene) cítila ohrozovaná Albáncami, sa spoločne s príslušníkmi rómskej menšiny zúčastnili na rabovaní majetku Albáncov a vypaľovaní ich domov. Prípady, že sa srbský sused zastal Albánca a chránil ho síce boli zaregistrované, ale neboli tak časté, aby u albánskych Kosovčanov nevyvolali ďalšiu vlnu nenávisti voči Srbom (a Rómom).

Vznikol protektorát Kosovo, ktorého garantom sa stalo NATO. Jeho jednotky KFOR dnes v Kosove zabezpečujú nielen poriadok, ale vo vzrastajúcej miere aj ochranu srbskej menšiny, z ktorej v Kosove ostalo niečo okolo 100 000 z pôvodných (pred r. 1999) cca. 200 000 príslušníkov. Áno, Srbi, pôvodní utláčatelia, sa postupne stali utláčanými.

Neexistuje spravodlivé riešenie

Ako ďalej s Kosovom? Možné sú vlastne len tri scenáre, z ktorých tie prvé dva sú veľmi nepravdepodobné. Tým prvým je tváriť sa, že sa vlastne nič nestalo, nechať veci ako sú a veriť, že medzinárodné jednotky raz z Kosova odídu a Albánci sa so Srbmi nejakým spôsobom zmieria a dohodnú sa na spolužití v jednom (srbskom) štáte. Lenže to už asi nepôjde. Tým druhým je status akejsi širokej autonómie pre Kosovo, samozrejme v rámci Srbska. Ani s tým však Albánci nebudú súhlasiť a časom obrátia svoje zbrane aj proti medzinárodným jednotkám, najmä keď z nich odídu vojaci USA, pred ktorými mali doteraz Albánci rešpekt, na rozdiel od tých európskych. Čím viac bude obetí medzi Albáncami (oni tí Európania sa budú musieť brániť), tým pravdepodobnejší je, že sa Albánci obrátia o pomoc k radikálnym moslimom, k „islamistom“, k saudsko-arabským wahhábitom, proste k tým, ktorí na takú šancu žiadostivo čakajú. Potom Kosovo stratia nielen Srbi, ale aj Európa. A Európa sa bojí, veľmi sa bojí – o seba. Tretí scenár sa môže odvíjať od tzv. Ahtisaariho plánu. Ten je len skrytým návodom na úplnú samostatnosť Kosova. Tento scenár má aj napriek svojim rizikám, najväčšiu šancu na úspech, aj keď jeho „spravodlivosť“ je kontroverzná. Bude navyše plne v súlade s vôľou kosovských Albáncov, pretože oni v Kosove žijú a ich rozhodnutie, nie rozhodnutie Srbov v Srbsku bude asi pre

väčšinu členov BR OSN smerodajné. Prípadné veto Ruska na konečnej autonómii nezmení nič, len skomplikuje život Európe, Albáncom a samotnému Srbsku.

Autor je pracovníkom Výskumného centra Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku

(Článok bol publikovaný v časopise Mosty č. 5/2007 z 27. 2. 2007)